

ФІЛОСОФСЬКІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ-ЕКОЛОГІВ

PHILOSOPHICAL PREREQUISITES FOR THE FORMATION OF SCIENTIFIC COMPETENCE OF FUTURE ENVIRONMENTAL SPECIALISTS

Статтю присвячено дослідженню філософських передумов формування науково-дослідницької компетентності майбутніх фахівців-екологів. Визначено, що у сучасний період настає усвідомлення суспільством екологічних проблем, що призвело до формування попиту на фахівців-екологів, які мають необхідні знання, уміння, навички науково-дослідницької діяльності.

Аналіз джерельної бази дослідження та професійної діяльності майбутніх фахівців-екологів дав змогу виділити філософські передумови формування науково-дослідницької компетентності у майбутніх фахівців-екологів: екологічну герменевтику, акмеологію та аксіологію.

У статті розкривається сутність таких понять, як «екологічна герменевтика», «пізнання», «розуміння», «знання», «акмеологія», «професійний розвиток», «професійна зрілість», «професійне самовдосконалення», «аксіологія», «екологічні цінності», «ціннісні орієнтації».

Досліджено, що результатом формування науково-дослідницької компетентності у майбутніх фахівців-екологів є наукові знання, які складаються зі змісту науки (терміни, факти, поняття), методології (методів та вмінь проводити наукові дослідження), позитивного ставлення до навколишнього середовища.

Встановлено, що екологічна герменевтика є методологічним підґрунтям філософії екологічної освіти і створює можливість вироблення консолідованого бачення проблем, що виникають внаслідок взаємодії людини з навколишнім природним середовищем. У ході дослідження визначено, що тріаду акмеології становлять професійний розвиток, професійне самовдосконалення та професійна зрілість, які дають можливість майбутнім фахівцям-екологам проявляти високу професійну мобільність в умовах наявності динамічної кон'юнктури ринку праці. Доведено, що аксіологічний підхід до формування науково-дослідницької компетентності у майбутніх фахівців-екологів спрямований на формування ціннісно-особистісного ставлення та свідомої відповідальності майбутніх фахівців-екологів за майбутній стан довкілля, притаманних їм поведінкових норм, цінностей, які визначаються специфікою професійної діяльності і передбачає формування тріади екологічних цінностей, ціннісних орієнтацій, ціннісного ставлення.

Ключові слова: науково-дослідницька компетентність, майбутні фахівці-екологи, філософські передумови, екологічна герменевтика, акмеологія, аксіологія.

The article is devoted to the study of philosophical prerequisites for the formation of scientific competence of future environmental specialists. It is determined that in the modern period the society is aware of environmental problems, which has led to the formation of demand for environmental specialists who have the necessary knowledge, skills, research skills.

The analysis of the source base of the research and professional activity of future specialists-ecologists allowed to distinguish the philosophical prerequisites for the formation of scientific competence in the future specialists-ecologists: environmental hermeneutics, acmeology and axiology. It is established that environmental hermeneutics is the methodological basis of the philosophy of environmental education and creates the possibility of developing a consolidated vision of the problems arising from human interaction with the environment.

The study identified that the triad of acmeology consists of professional development, professional self-improvement and professional maturity, which enable future environmental specialists to exhibit high professional mobility in the presence of dynamic conditions of the labor market. The essence of such concepts as ecological hermeneutics, cognition, understanding, knowledge, acmeology, professional development, professional maturity, professional self-improvement, axiology, ecological values, value orientations are revealed in the article.

It is researched that the result of formation of scientific competence in future specialists-ecologists is scientific knowledge, consisting of: content of science (terms, facts, concepts); methodology (methods and ability to carry out scientific research); positive attitude towards the environment. It has been proved that the axiological approach to the formation of research competence in future environmental specialists is aimed at the formation of value-personal attitude and conscious responsibility of future environmental specialists, inherent in their behavioral norms, and values defined by their profession and suggests formation of environmental values, value orientations, value attitudes.

Key words: scientific competence, future specialists in ecology, philosophical prerequisites, environmental hermeneutics, acmeology, axiology.

УДК 378.2

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2020-20-3-14>

Солошич І.О.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри екологічної безпеки та організації природокористування
Кременчуцького національного
університету
імені Михайла Остроградського

Постановка проблеми. У нормативно-законодавчих актах зазначено, що в сучасний період необхідно підвищувати якість професійно-практичної та науково-дослідницької підготовки фахівців, особливо у природоохоронній галузі [1].

Отже, настає усвідомлення суспільством екологічних проблем, що призвело до формування попиту на фахівців-екологів, які мають необхідні знання, уміння, навички науково-дослідницької

діяльності. Тому основними засадами у їх підготовці постають відповідність потребам суспільства, оновленість змісту навчання, що призводить до необхідності розробки філософських передумов формування науково-дослідницької компетентності (НДК) та пошуку інноваційних підходів у навчанні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблеми підготовки майбут-

ніх фахівців з екології займалися Г. Білявський, В. Боголюбов, Н. Рідей та ін. Теорії компетентного підходу в екологічній освіті присвячено дослідження О. Заблоцької, О. Кофанова, Ю. Рибалко та ін. Питання формування НДК висвітлено в працях В. Прошкіна, Е. Бережної, Л. Вовк та ін. Філософські аспекти екологічної освіти розглядали М. Дробноход, М. Кисельов, В. Крисаченко.

Аналіз сучасних психолого-педагогічних досліджень дав змогу виявити, що питання філософських передумов формування НДК майбутніх фахівців-екологів (МФЕ) залишається відкритим й маловивченим.

Тому **метою статті** є визначення філософських передумов формування науково-дослідницької компетентності майбутніх фахівців-екологів.

Виклад основного матеріалу. Формування НДК важливо для МФЕ, тому що їхня професійна діяльність пов'язана з розумінням процесів, що відбуваються в навколишньому середовищі (НС), й використанням наукових закономірностей під час розв'язування професійних завдань.

Проведення аналізу джерельної бази дослідження [2; 3; 4] та результати аналізу професійної діяльності МФЕ дав змогу виділити філософські передумови формування НДК у МФЕ: екологічну герменевтику, акмеологію та аксіологію.

Проблемами герменевтики займалися А. Ермоленко, І. Кічева, В. Кебуладзе, О. Сухомлинська, Н. Філяніна, Б. Треанон, М. Дрентен, Д. Утслер та ін.

Герменевтика – філософський підхід наукового дослідження, який вимагає розуміння сутності виховання і навчання [2, с. 123].

Формування НДК у МФЕ потребує розуміння НС як умови подолання екологічної кризи та самоусвідомлення місця людини в ній. А. Ермоленко, досліджуючи герменевтичні методи для пояснення НС, виділяє екологічну герменевтику як окремий напрям дослідження [3, с. 42].

Ф. Клингерман, Б. Треанон, М. Дрентен та Д. Утслер дають такі визначення екологічної герменевтики [4]: інтерпретація природного або штучного довкілля; есе про природу "nature writing"; філософська позиція, що дає змогу зрозуміти, яким чином людина взаємопов'язана з довкіллям.

Ми погоджуємося з Н. Філяніною, що для екологічної герменевтики важливим є не лише вплив людини на природу, а й вплив природи на людину не лише у фізичному значенні, а й на рівні емоцій, вражень, відчуттів [5, с. 34].

Екологічна герменевтика розглядається нами як методологічне підґрунтя філософії екологічної освіти і використовується МФЕ для розв'язання професійних екологічних завдань, вироблення консолідованого бачення проблем, що виникають унаслідок взаємодії людини з навколишнім середовищем.

Особливим у контексті формування НДК є питання розуміння, тому ми погоджуємося з О. Сухомлинською, що «Освіта має вчити розуміти. Герменевтично орієнтований її тип має елемент саморегуляції, саморегенерації, скорельований з духовною природою людини» [6, с. 37]. О. Івнін констатує, що сенс природних явищ розкривається через розуміння, яке є результатом опанування системою знань, цінностей, завдяки чому розуміння виходить за межі знання [7].

Результатом формування НДК у фахівців-екологів є наукові знання, які складаються із: змісту науки (терміни, факти, поняття); методології (методів та вмінь проводити наукові дослідження); позитивного ставлення до НС. Проведене нами дослідження дає змогу виділити категоріальну триаду екологічної герменевтики – «пізнання–розуміння–знання» як філософську передумову формування науково-дослідницької компетентності у МФЕ, що створює можливість пізнавати, розуміти та проводити дослідження в галузі екології.

Розглянемо філософське поняття «акмеологія», яке походить від грецького «акме» й означає «пік, вершину, вищий ступінь» [8, с. 40–41]. В. Татенко зазначає, що акме – це рівень творчої, свідомої діяльності, на якому людина звітує про свої досягнення, укладає траєкторію акмеологічного саморозвитку [9, с. 295].

В. Вакуленко стверджує, що зараз формується акмеологія вищої освіти, предметом якої є: закономірності, умови і стимули функціонування системи ЗВО; самореалізація творчих потенціалів учасників освітнього процесу; фактори, що сприяють і перешкоджають досягненню найвищих результатів [10, с. 129].

Узагальнюючи результати проведеного аналізу, визначаємо поняття «акмеологія» як: вершину досконалості, найвищий ступінь сформованості науково-дослідницької компетентності МФЕ для професійної діяльності.

Засновуючись на аналізі визначення поняття «акмеологія», вважаємо, що досягнення акмеологічних вершин у професійній діяльності неможливо без професійного розвитку фахівця. Для нашого дослідження значення має визначення В. Ягупова, який «професійний розвиток» характеризує як процес, що складається з особистісного та професійного розвитку і є результатом пошуку відповіді щодо сутності суперечностей, що виникають у професійній діяльності [11, с. 27].

Таким чином, розглядаємо професійний розвиток МФЕ як дуалізм інтегральної якості та результату професійної науково-дослідницької діяльності, що характеризується сформованістю комплексу професійно важливих якостей. Для застосування педагогічної акмеології, як однієї з філософських передумов формування НДК у фахівців-екологів, не досить тільки високого рівня професійного роз-

виту, тому що ефективність роботи, що носить здебільшого науково-дослідницький характер, вимагає від МФЕ самовдосконалення – усвідомленого розвитку в собі позитивних навичок, умінь, якостей, здібностей.

Але не кожна робота фахівця над собою з метою зміни на краще вважається професійним самовдосконаленням. Студенти починають займатися професійним самовдосконаленням тоді, коли у них виробляється здатність до осмислення своїх позитивних і негативних якостей, прагнення підвищити професійну майстерність.

Результатом професійного самовдосконалення Ф. Брантова вважає професійну зрілість, яка виявляється у здатності до самореалізації й складається з професійної мотивації на досягнення успіху за рахунок професійного розвитку та самовдосконалення [12, с. 39]. На думку Т. Комар, професійна зрілість поєднує готовність до професійного вдосконалення, професійну активність, усвідомлення значущості професійної діяльності й ціннісне ставлення до професії [13, с. 37].

Під професійною зрілістю МФЕ ми розуміємо особистісне утворення, яке характеризується вищим рівнем професійного розвитку і проявляється у професіоналізмі та здатності до самовдосконалення.

Отже, можна зробити висновок, що тріаду акмеології під час формування НДК у фахівців-екологів становлять професійний розвиток, професійне самовдосконалення та професійна зрілість, які дають можливість проявляти високу професійну мобільність в умовах наявності динамічної кон'юнктури ринку праці.

Розгляду питання аксіологічних передумов підготовки фахівців у ЗВО займалися З. Равкін, С. Хрипко, Г. Яценко та ін. Вони визначають аксіологію як філософське вчення про природу цінностей, їх місце в реальності [14, с. 9]. Е. Гірусов під екологічними цінностями розуміє комплекс елементів природного середовища [15, с. 21]. На думку Н. Вінокурової й Н. Ніколіної, екологічні цінності включають життя, цінність природи, узгодження потреб людини з екологічними вимогами [16, с. 68].

Під час формування науково-дослідницької компетентності у МФЕ відбувається розвиток світогляду та формується наукове мислення – система образів, методів і способів пояснення дійсності. Так, спочатку на перших курсах МФЕ засвоюють професійні знання з позиції обмеженості взаємин «людина–природа», розуміння значення раціонального природокористування, розвиваючи вміння аналізувати, аргументувати своє ставлення до природи. Ціннісним компонентом другого

етапу постає необхідність збереження природних ресурсів для подальшого існування суспільства, МФЕ оволодівають методами раціонального природокористування. Ціннісним компонентом кінцевого етапу є розуміння необхідності відновлення природного середовища, що призводить до формування екологічних цінностей та свідомого оволодіння методами наукового дослідження.

На думку Б. Круглова, цінності належать групі або суспільству, а ціннісні орієнтації – особистості [17, с. 6]. Ціннісні орієнтації розуміємо як інтегральну властивість особистості, що складається з готовності до професійної науково-дослідницької діяльності і є процесом переходу в статус якості особистості.

Поняття «ціннісне ставлення» визначається через категорії «позиція», «уявлення», «переконання». Оскільки вона передбачає формування особливої ієрархії цінностей індивіда, то найкращою нам здається дефініція «позиція». Тому визначаємо ціннісне ставлення як внутрішню позицію МФЕ, що пов'язує особистісне і суспільне ставлення до навколишнього середовища.

Вважаємо, що аксіологічні передумови формування НДК у фахівців-екологів сприяють розвитку системи ціннісних особистісних якостей стосовно природи, інтегруванню екологічних знань, науково-дослідницької діяльності для розумного використання природних ресурсів, створення екологічної небезпеки.

Таким чином, вважаємо, що аксіологічний підхід до формування науково-дослідницької компетентності у МФЕ спрямований на формування ціннісно-особистісного ставлення та свідомої відповідальності МФЕ за майбутній стан навколишнього середовища, притаманних їм поведінкових норм, цінностей, які визначаються специфікою професійної діяльності, і передбачає формування тріади екологічних цінностей, ціннісних орієнтацій, ціннісного ставлення.

Висновки і пропозиції. Таким чином, проведене дослідження підтверджує, що філософські передумови формування науково-дослідницької компетентності у майбутніх фахівців-екологів складаються з екологічної герменевтики (пізнання, розуміння, знання), акмеології (професійний розвиток, професійна зрілість, професійне самовдосконалення) та аксіології (екологічні цінності, ціннісні орієнтації).

Подальші дослідження цього питання передбачають розгляд загальнонаукових та психолого-педагогічних передумов формування науково-дослідницької компетентності у майбутніх фахівців-екологів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Глобальні цілі сталого розвитку України. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals.html> (дата звернення: 04.01.2020).
2. Кичева И.В. Обогащение педагогической терминологии в 90-е годы XX века. Пятигорск, 2004. 123 с.
3. Єрмоленко А. Соціальна етика та екологія. Гідність людини – шанування природи. Київ : Лібра, 2010. 416 с.
4. Interpreting Nature : The Emerging Field of Environmental Hermeneutics / Ed. by Forrest Clingerman, Brian Treanor, Martin Drenthen, and David Utsler. Fordham University Press. 2013. URL: <http://books.google.com.ua/books?id=df4EAQAAQBAJ&printsec> (дата звернення: 05.01.2020).
5. Філяніна Н.М. Екоосвітній потенціал гуманітарних знань : дис. на здобуття наук. ступеня докт. філ. наук : спец. 09.00.09 «Філософія науки». Київ, 2015, 565 с.
6. Сухомлинська О.В. Проблеми теорії виховання дітей і молоді в Україні. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 4. С. 109–125.
7. Ивин А. Проблема понимания природы и понятие детерминизма. URL: <http://www.uzluga.ru/otr/%D0%9F%D0%B0%D0%BC%D1%8F%D1%82%D0%BA%D0%B0+%D0%B4%D0%BB%D1%8F/part-2.html> (дата звернення: 03.11.2019).
8. Вейсман А.Д. Греческо-русский словарь. Москва : ГЛК. 1991. С. 40–41.
9. Татенко В.А. Психология в субъективном изменении : монография. Киев : Просвіта, 1996. 404 с.
10. Вакуленко В. Педагогічна акмеологія: досягнення і проблеми. *Філософія освіти*. 2006. № 3. С. 124–133.
11. Ягупов В.В. Професійний розвиток особистості фахівця: поняття, зміст та особливості. *Наукові записки*. 2015. № 175. С. 22–28.
12. Брантова Ф.С. Представления о психологически зрелой личности в сознании людей разного возраста : дис. канд. псих. наук : 19.00.01. Москва, 2011. 247 с.
13. Комар Т.В. Професійна зрілість особистості у її соціально-психологічному просторі. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія «Педагогічні та психологічні науки»*. 2014. № 2. С. 287–299.
14. Равкин З.И. Конструктивно-генетическое исследование ценностей образования – одно из направлений развития современной отечественной педагогической теории. Образование: идеалы и ценности (историко-теоретический аспект). Москва : Ин-т теории образования и педагогики РАО. 1995. С. 8–11.
15. Гирусов Э.В. Основы социальной экологии : учебное пособие. Москва : Изд-во РУДН, 1998. 172 с.
16. Винокурова Н.Ф., Николина В.В. Экологические проблемы в системе экологического образования. *Современные проблемы экологии* / Под ред. А.А. Касьяна. Москва : Просвещение, 1999. С. 62–75.
17. Круглов Б.С. Роль ценностных ориентаций в формировании личности школьника. *Психологические особенности формирования личности школьника* : сб. науч. трудов. Москва, 1983. С. 4–11.